

žádoucí a nežádoucí podobu českého šlechtice. Některé povídky překračují úzký tendenční a tezovitý rámec, např. *Člen bratrstva* ze světa pražské chudiny a drobných lidí za Bachova absolutismu v 50. letech a zvláště *Latinská babička* (1883). Tato povídka si získala oblibu především pro svou první část, řadu starosvětsky půvabných výjevů ze života parvisty (žáka první třídy) mladoboleslavského gymnázia. Laskavá a vzdělaná matka studentů, „latinská babička“, u níž je chlapec na bytě, měla životní předlohu v postavě autorova studentského mládí. Ze Schulzových historických próz byla hodně čtena *Nymburská rychta* (1886). Je to dějově poutavé vyprávění z počátku 14. století o odboji nymburských měšťanů a okolních českých šlechticů proti cizím, národnostně i hospodářsky agresivním usedlíkům v čele s kupcem holandského původu Mikulášem Ortlinem.

Josef Václav Sládek

/ 1845 - 1912 /

Básník, překladatel a organizátor literárního života. Českou kulturu obohatil především jako umělec, který ve své tvorbě slučoval tendence na první pohled protichůdné – lumírovský kult ideálu a vytříbeného uměleckého tvaru s bezprostředností a prostotou charakteristickou pro lidovou píseň. Touto formou vypověděl svou víru ve vykupující hodnoty soucitu, statečnosti a práce.

Narodil se 27. 10. 1845 ve Zbiroze jako syn zednického mistra; matka pocházela z malého hospodářství a pekařství. Prožíval dětství mezi venkovskými lidmi, v prostředí takřka ještě starosvětském. Rázovité figurky a hlavně písně rodného Berounska oživil později ve svých ohlasových sbírkách (*Starosvětské písničky a jiné písně, Směska*, obojí 1891). S léty a s přibývajícím převážně trpkým životním poznáním se mu venkovské prostředí stávalo stále dražším, jevilo se ideálnějším. Ne že by neviděl chudobu, zaostalost a těžký život svého rodného kraje, který donutil tak mnohé i k údělu vystěhovalců. Rozhodující bylo však pro básníka něco jiného. Do představy rolníka spjatého se svou půdou, těžce, ale s láskou obdělávanou, blízkého ještě přírodě a neporušené tradici, vložil všechnu svou naději, že usilování jednotlivce může mít svůj plný a zřetelný nadosobní smysl. Stylizoval se do rolníkova životního postoje i písňového výrazu (jako se později stylizoval Petr Bezruč do postavy slezského „kovkopa“ a barda), a vyjádřil tak s velkou účinností své pojetí národní odolnosti a lidského údělu vůbec (*Selské písně a České znělky*, 1890).

Dříve než vykrytalizoval tento ústřední básnický symbol, prošel autor

Selských písní různými životními zkouškami a cestami tvůrčího hledání. Po ukončení Akademického gymnázia se rozhodl studovat přírodní vědy a vedle toho též cizí jazyky a literatury – i za cenu, že se bude muset na studiích uživit sám. Rodiče mu nakonec svou pomoc neodepřeli. Z Prahy odjížděl často nemocný Sládek domů. Oblibuje si poezii Byronovu, Burnsovu, zapisuje si místní pověsti, zkouší „dělat písničky“ v duchu lidové poezie. Začal s těmito pokusy vlastně už na gymnáziu, kde v jednom literárním kroužku poznal též Svatopluka Čecha. Čechovy a Sládkovy verše určily tón almanachu *Ruch*, který – z iniciativy Sládkovy a za jeho redaktorství – vydala uprostřed bouřlivého roku 1868, v době manifestací za české státní právo, „česká omladina k upomínce na založení Národního divadla“. Vedle ohlasů lidové poezie, převážně s milostnou tematikou, píše Sládek do *Ruchu* hořké a burčující verše vlastenecké. Jejich mnohomluvnost a řečnický patos nevyhovovaly zcela, jak se později ukázalo, Sládkovu básnickému zaměření. Avšak něco z těchto ruchovských začátků v jeho poezii zůstalo: jakási zanícenost básnického gesta, v němž jako by po oproštěné poetice generace bezprostředně předcházející (po Nerudovi a Hálkovi, k nimž měl Sládek bezesporu blíže než Čech) znovu, v jiné podobě ožíval buditelský patos vlastenecké lyriky Kollárovy.

Naděje v obrat národních poměrů se nenaplnovaly. V mladé generaci sílily pocity nespokojenosti, světobolu; u Sládka byly navíc živeny až chorobnou přecitlivělostí. Překonat ji, nabýt rozhled a získat pevný životní cíl – takový byl vlastní program Sládkovy cesty do Ameriky v létě roku 1868. Rozhodl se k ní na vyzvání chicagského obchodníka, jehož syna měl učit češtině. V Americe pobyl dva roky. Živil se jako redaktor českých novin, učitel polských dětí, prací na farmách i jako nádeník na jedné mississippské lodi. Plavba přes oceán a pouť napříč Amerikou od Michiganského jezera až k Mexickému zálivu, poznání jiných, v mnohém svobodnějších společenských poměrů, ale též stínů americké civilizace, postavení donedávna zotročených černochů a krutého údělu takřka již vyhubených indiánských kmenů – tato bohatá zkušenost vyhranila Sládkovy názory a utvrdila ho v předsevzetí stát se básníkem.

Významněji než v článcích, fejetonech a vzpomínkách (sebraných posmrtně do dvou svazků *Amerických obrázků*) se uplatnily autorovy americké zážitky v první knize *Básně* (1875). V ní a v následujících *Ťiskrách na moři* (1880) se odrazily ještě další, pro Sládkovu tvorbu rozhodující životní okolnosti. Po několika letech čekání, v nichž usiluje mladý básník po návratu do vlasti o jisté hmotné zajištění – nejprve v redakci *Národních listů*, potom trvaleji jako profesor angličtiny –, uzavírá v r. 1873 sňatek s Emilií Nedvídkovou. Rok nato umírá Emilie po porodu mrtvého dítěte. Po několika letech osamění rozhodl se Sládek pro druhé manželství. Nalézá v něm pohodu a posilu ve chvílích stále se zhoršující nervové nemoci, avšak životní otřes, jímž prošel, obrátil se v jeho verších až do konce. (Zemřel ve Zbiroze 28. 6. 1912).

R. 1877 se Sládek ujal (na více než dvacet let) řízení časopisu *Lumír*. Soustředil kolem něho stejnojmennou básnickou skupinu, v jejímž čele stáli Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. V jejich původní tvorbě i překladech se česká poezie programově vyrovnávala s podněty cizích literatur, s velkou přítomností a minulostí lidské (hlavně evropské) kultury, jejíž ideály mělo – podle přesvědčení lumírovců – střežit a hlásat především umění. Kult umění a umělectví osvobozeného od veškeré služebnosti byl příčinou častých sporů Lumíra s tzv. směrem národním, jehož tribunou byl časopis *Osvěta*. Svou mnohostrannou tvorbou, udávající ráz české literatury 70. a 80. let, prokázali lumírovci, jak oprávněný a pro další rozvoj českého básnictví potřebný byl jejich program svébytnosti umění; splňovali ostatně v nejednom ohledu po svém i požadavek literatury obrácené k současnému životu národa. Z docela jiné strany se s Lumírem utkala básnická generace nastupující do literatury na sklonku století s heslem opravdovosti subjektivního vidění a prožitku. Té již připadala lumírovská tvorba v mnohém akademická, knižní, přejímající bez vlastního zaujetí cizí podněty. Sládek jako mluvčí a kritik celé skupiny se často ocital ve středu literárních bojů. Vedl je za své přátele a ovšem za program svého časopisu, který sám splňoval v prvé řadě významnými překlady. Uvedl k nám mj. Longfellowovu *Píseň o Hiawatě*, *Výbor z písní a balad* Roberta Burnse a 33 svazků dramatických děl W. Shakespeara. Výbor z drobnějších překladů básníků angloamerických i slovanských zařadil do svých *Spisů básnických* (1907).

V původní tvorbě se Sládek na první pohled od svých lumírovských druhů odlišuje. Nesetkáme se u něho s tou šíří látek a pestrostí forem, spíše s několika málo opakujícími se situacemi a motivy, jejichž význam básník hloubí soustředěním nemnoha slov za pomoci vcelku jednoduchých výrazových prostředků. Avšak víra v povznášející moc umění a všelidských ideálů jej s lumírovci spojovala. Pochyboval-li občas o ní, pak jenom proto, aby ji přizpůsobil svému mravnímu pojetí života a úkolu básníka; ten má být podle jeho slov „srdcem člověka“, hlasem zapomínané nebo i usvědčující lidskosti uprostřed šeré a neradostné skutečnosti.

V sbírkách *Světlou stopou* (1881), *Na prahu ráje* (1883), *Ze života* (1884) a *Sluncem a stínem* (1887) se Sládkova poezie tematicky a žánrově obohacuje, prochází pod vlivem současných básnických výbojů obdobím zkoušení a třibení výrazových forem. Zároveň se ustaluje v polohách sobě vlastních. Sládek zůstává především básníkem „slova zjizveného bolesti“, jdoucím „za zhuštěnou jadrností, skoro za gnómou“ (Šalda). Objevují se sice pozoruhodné pokusy o rozměrnější veršovanou básnickou povídku (*Jan Lamač*, *Anna Potocká* aj. ve sbírce *Světlou stopou*), ale i v nich se uplatňuje nejvýrazněji Sládkův lyrický sklon. Vyhovuje mu nejvíce sevřený útvar sonetu (k načrtnutí drobného výjevu, podobenství nebo básnické úvahy) a píseň, promlouvající spíše sugestivním náznakem než přímo vyslovenou myšlenkou. Schopnost vyhrotit sebemenší detail, prosté životní pozorování nebo sdělení myšlenky a citu k intenzivnímu napětí, jež se nás dotkne sou-

časnou přítomností života a smrti, naděje a jejího ohrožení či zmaření, rozhodla o přesvědčivém účinku nejenom veršů osobního hoře a elegického rozjímání nad lidským údělem, ale též o silné účinnosti velké části Sládkovy poezie vlastenecké a sociální, rozseté po všech jmenovaných sbírkách. Stále častěji se v nich vynořují motivy domova, dětství, venkovského života; prosazuje se básníkovou touha po ztělesnění kladných životních hodnot. Sládek tíhne k jistotám venkovského člověka a k přirozenosti jeho estetického citění. A přece prostota, pro kterou se rozhodl, není již přirozeně daná, je toužená a monumentalizovaná básníkem. Sládkův „sedlák“ má ve svých významech obsáhnout vše, s čím se na životní pouti setkává a bude setkávat člověk.

Po sbírkách veršů pro děti (*Zlatý máj*, 1887; *Skřivánčí písně*, 1888; *Zvony a zvonky*, 1894), v nichž využil znalosti poetiky lidové písně a říkadla a přiblížil se – více než kterýkoli z našich básníků předtím – malému čtenáři hravostí, rozmarem i čirým lyrickým citěním, a po sbírkách ohlasové poezie, jejímž doslovem jsou *Písně smuteční* (č. 1901), obnovující starobylou tradici lidové pohřební poezie, navazuje Sládek na subjektivnější polohy své předchozí tvorby. V závěrečných sbírkách (*V zimním slunci*, 1897; *Za soumraku*, 1907; *Dvě knihy veršů – Nové selské písně a Léthé a jiné básně* –, 1909) obzírá básník s vyrovnanou moudrostí život. Tíhu sociální přítomnosti vystihuje lyrizovanou baladou nebo drobnými výjevy, výmluvnými bezprostřední řečí svých kontrastů a náznaků. Také v intimní lyrice dospívá k co nejučinnější zkratce. Vyrovnávání lidského subjektu s věčným rytmem bytí se stává tématem Sládkovy pozdní meditativní lyriky. Silící melodičnost veršů toto téma provází a spoluvyjadřuje. Často se zde setkáme s ustálenou náboženskou symbolikou; Sládek ji vtiskuje ráz zcela určitého osobního zaujetí. Východiskem a cílem všeho je mu bůh, podobný tradiční představě, kterou o něm měl venkovský člověk, bůh, který odplatí poctivé a spravedlivé a vykoupí z bolesti; ještě častěji je to však sama země, „z ráje vyhoštěná matka“, jejíž dar, stesk, v sobě básník nese a ponese až do chvíle, kdy s ní splyne. Život člověka připodobňoval Sládek často ke stromu nebo k zrnu vhozenému do brázdy, které vydá úrodu a vrací se do země, k matce a obnovitelce všeho života.

Karel Elgart Sokol

/ 1874 - 1929 /

Představitel moravské realistické prózy, jehož tvorba od statických povídek a polocestopisných reportáží přerostla v rozsáhlá románová díla. Psal též dramata a působil jako divadelní kritik.

Vlastním jménem Karel Elgart. Narodil se jako syn hostinského v Ivan-